

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

STATE REGULATION AND ECONOMIC SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF AGRARIAN ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS

У роботі проведено розроблення й обґрунтування теоретико-методологічних засад формування механізмів та інструментів державного регулювання та економічної підтримки розвитку аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій. Встановлено, що в системі аграрного підприємництва цивілізаційні форми державного регулювання мають адресний характер та реалізуються на основі проведення закупівельних і товарних інтервенцій, формування державних та регіональних продовольчих фондів, кредитування торговельних операцій, диференціації оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та інших інструментів. Запропоновано такі основні напрями інституційних перетворень у сфері управління аграрним підприємством: надання нового імпульсу ролі галузевих і функціональних спілок (асоціацій); формування інтегрованих територіальних аграрних кластерів; впорядкування формування та регулювання розвитку агропромислових холдингів; стимулювання створення та розвитку інститутів інноваційного зростання (центрів трансферу технологій, ефективної інформаційно-консультативної служби, центрів колективного користування) тощо.

Ключові слова: державне регулювання, методи, інструменти, розвиток, аграрне виробництво, аграрні підприємства, економічне зростання, ефективність.

В роботі проведена розробка та обґрунтування теоретико-методологічних основ

формування механізмів та інструментів державного регулювання та економічної підтримки розвитку аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій. Установлено, що в системі аграрного підприємництва цивілізаційні форми державного регулювання носять адресний характер і реалізуються на основі проведення закупівельних і товарних інтервенцій, формування державних та регіональних продовольствених фондів, кредитування торговельних операцій, диференціації налогообкладження суб'єктів підприємницької діяльності та інших інструментів. Предложено следующие основные направления институциональных преобразований в сфере управления аграрным предприятием: придание нового импульса роли отраслевых и функциональных союзов (ассоциаций); формирование интегрированных территориальных аграрных кластеров; порядок формирования и регулирования развития агропромышленных холдингов; стимулирование создания и развития институтов инновационного роста (центров трансфера технологий, эффективной информационно-консультационной службы, центров коллективного пользования) и прочее.

Ключевые слова: государственное регулирование, методы, инструменты, развитие, аграрное производство, аграрные предприятия, экономический рост, эффективность.

УДК 631.15/16 : 631.1.016 : 330.341.2
<https://doi.org/10.32843/infrastruct36-21>

Зоря О.П.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів і кредиту
 Полтавська державна аграрна академія

The paper elaborates and substantiates the theoretical and methodological foundations of the formation of mechanisms and instruments of state regulation and economic support for the development of agricultural enterprises in the context of institutional transformations. The formation and development of the institutional structure of agricultural production in Ukraine and foreign countries is provided by economic methods and instruments of state regulation that stimulate entrepreneurial activity in agriculture. It is established that in the system of agrarian entrepreneurship civilizational forms of state regulation are targeted and are implemented on the basis of purchasing and commodity interventions, formation of state and regional food funds, crediting of trade operations, differentiation of taxation of business entities and other instruments. The current bias towards the development of large and super large integrated formations of holding type, which possess vast tracts of land, can, in our opinion, lead to negative socio-economic consequences. Therefore, the transformation of legal forms in agricultural production must be aimed at achieving the optimal ratio between large, medium and small forms of business. At the same time, it is necessary to promote the transformation of the cooperative form into one of the leading sectors of the agrarian economy. The following main directions of institutional transformations in the sphere of management of agrarian entrepreneurship are offered: giving new impulse to the role of branch and functional unions (associations); formation of integrated territorial agrarian clusters; streamlining the formation and regulation of development of agro-industrial holdings; stimulating the creation and development of innovative growth institutes (technology transfer centers, efficient information and advisory services, collective centers) and more. The practical significance of the research is that its scientific and theoretical results, practical proposals, conclusions and generalizations formulate a scientific basis for solving problems that arise during the effective development of agrarian enterprises in institutional transformations.

Key words: state regulation, methods, tools, development, agrarian production, agrarian enterprises, economic growth, efficiency.

Постановка проблеми. Формування та розвиток інституційної структури аграрного виробництва в Україні й зарубіжних країнах забезпечується економічними методами та інструментами державного регулювання, що стимулюють підприємницьку активність у сільському господарстві. Водночас органи, наділені владними повноваженнями, використовують неекономічні методи впливу на поведінку суб'єктів аграрного бізнесу.

При цьому світова практика показує, що розвиток підприємництва в аграрній сфері прискорюється, якщо держава застосовує наявний в її розпорядженні інструментарій для зниження вартості та доданої вартості продовольчих товарів. Водночас традиційна практика недостатньої підтримки виробничого й торговельного підприємництва, зумовлена недосконалою законодавчою базою та поверхневим вивченням стану виробничого

комерційної діяльності в аграрному виробництві, не дає змоги скорочувати сукупні витрати аграрних товаровиробників. Це проявляється в тому, що інструменти державного регулювання, які використовуються в системі агробізнесу нашої країни, поки не забезпечують необхідного рівня відкритого ринкового простору, який повинен освоюватися господарствами комерційного типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження теоретико-методологічних проблем державного регулювання та економічної підтримки розвитку аграрного виробництва як загалом, так і суб'єктів господарювання у цій галузі зокрема знайшли відображення у працях таких вітчизняних учених-аграрників: В. Андрійчука [1], Ю. Губені [3], О. Гудзинського [4], С. Дем'яненка [5], Й. Завадського [6], Ю. Лупенка [11], П. Макаренка [7], М. Малика [8], В. Месель-Веселяка [9, 11], В. Онєгіної [10], П. Саблука [12], М. Федорова [9], Г. Черевка [13], В. Уркевича [2], О. Шпикуляка [8], М. Шульги [2] та інших. Проведені ними наукові дослідження стали підґрунтям для розроблення механізмів державного регулювання та економічної підтримки аграрного виробництва і в тому числі суб'єктів аграрного бізнесу.

Проте систематизовані дослідження, присвячені організації державного регулювання в системі агробізнесу на основі вибору інструментів і напрямів, які забезпечували б їх ефективну реалізацію, нині є незавершеними. У зв'язку з цим пріоритетними завданнями вітчизняної економічної науки виступають обґрунтування стратегічних напрямів взаємодії державних і підприємницьких структур, а також розроблення концепції інституціоналізації аграрного сектору. Державно-приватне партнерство в аграрній сфері вимагає від економістів проведення досліджень, які на практиці сприятимуть зниженню виробничих витрат. У зв'язку з цим досить важливим є вивчення проблеми взаємодії державних і підприємницьких структур, які функціонують в аграрній сфері, на основі організаційно-інституційного підходу.

Постановка завдання. Прискорення формування системи агробізнесу в Україні вимагає не тільки активної участі держави в стимулюванні підприємництва та бізнес-структур, які функціонують в аграрній сфері, а й застосування інструментів примусового характеру. Цей імператив базується на необхідності вирішення проблеми диспаритету цін на продукцію сільського господарства і промисловості. У такій ситуації основне завдання економічної науки полягає в розробленні методології державного регулювання на основі вибору напрямів, які сприятимуть зменшенню матеріальних і транзакційних витрат суб'єктів підприємницької діяльності в аграрній сфері.

Відповідно до цього, мета дослідження полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретико-методо-

логічних засад державного регулювання та економічної підтримки розвитку аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій. Завданнями дослідження є:

- згрупувати механізми та інструменти державного регулювання та економічної підтримки в системі агробізнесу;

- запропонувати основні напрями інституційних перетворень у сфері управління аграрним підприємництвом.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У виробничій сфері аграрного сектору економіки держава підтримує різних суб'єктів підприємницької діяльності за допомогою доповнення бюджетними ресурсами їхніх матеріальних витрат. За рахунок використання економічних інструментів органи державної влади можуть сприяти зменшенню вартості продукції аграрної сфери. На основі проведення земельної, бюджетної, кредитної, страхової та антикризової політики держава стимулює виробниче підприємництво в галузях рослинництва і тваринництва. Водночас на ринках капітальних товарів для сільського господарства і транзакційних послуг державні структури проводять політику торгового протекціонізму. Спираючись на принципи доступності, адресності, адекватності, гарантованості, адаптивності й пріоритетності дій, вони формують економіко-інституційне середовище для раціонального вибору напрямів державного регулювання в системі агробізнесу.

Проведені нами дослідження показують, що в системі аграрного підприємництва цивілізаційні форми державного регулювання мають адресний характер. Вони реалізуються на основі проведення закупівельних і товарних інтервенцій, формування державних та регіональних продовольчих фондів, кредитування торговельних операцій, диференціації оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та інших інструментів.

До сукупності організаційно-інституційних заходів торговельного протекціонізму підприємницьких структур в Україні й за кордоном правомірно віднести керівний вплив держави, спрямований на розвиток ринкової інфраструктури, облаштування сільських територій, ветеринарний та карантинний контроль. До такого роду регулюючих заходів також належать контроль за дотриманням стандартів на сільськогосподарську сировину й продовольство, встановлення квот і мит на імпорتنі продовольчі товари, моніторинг паритету цін на продукцію промисловості й сільського господарства та інші засоби здійснення політики держави в торговельній сфері (рис. 1).

Управлінські відносини, які встановлюються в системі аграрного підприємництва, досягають найбільшого економічного ефекту, коли вони реалізуються на нормативній основі. Для зменшення вартості продукції аграрної сфери держава

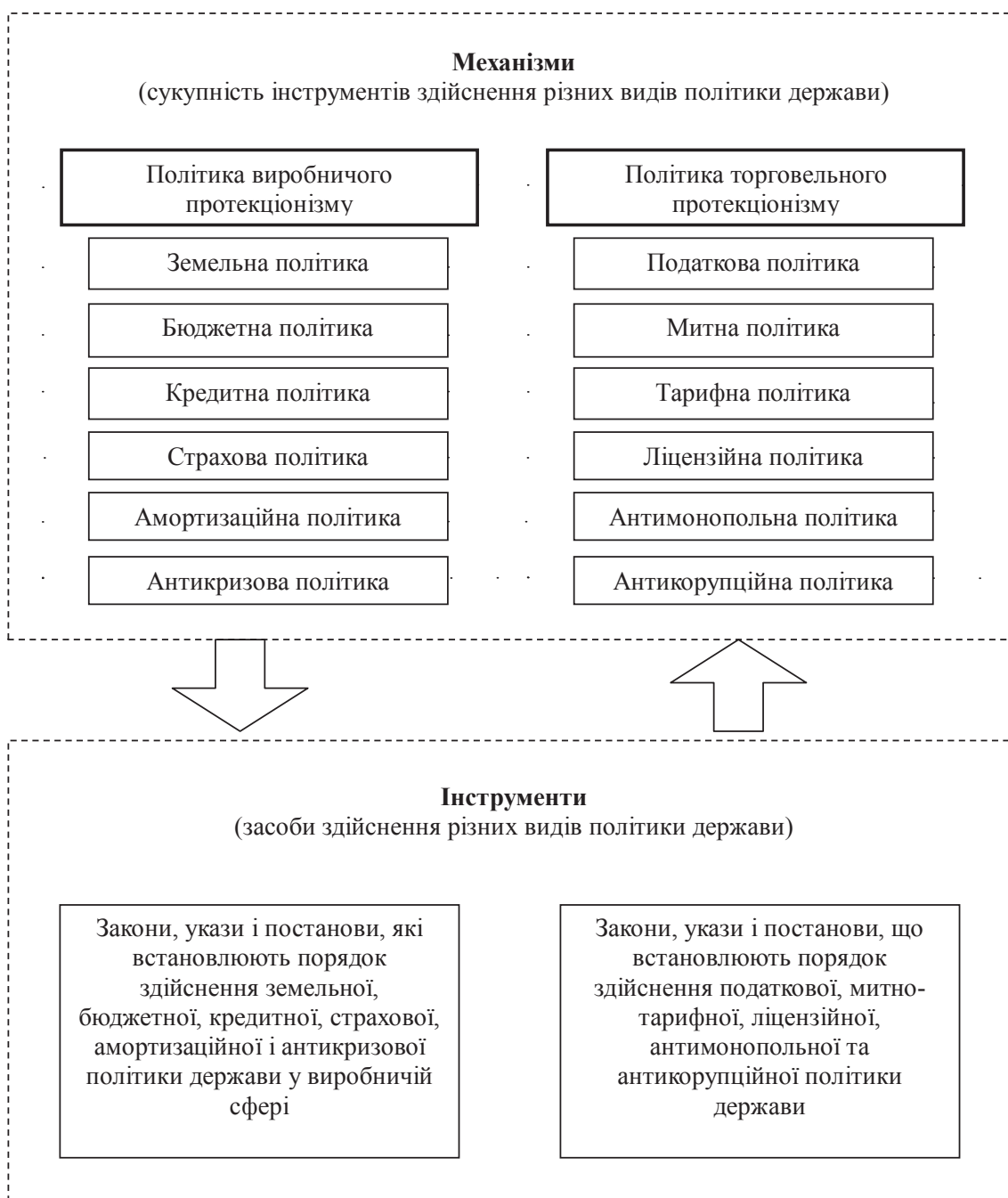

Рис. 1. Механізми та інструменти державного регулювання в системі агробізнесу

Джерело: узагальнено автором на основі [2; 8; 9; 10; 11; 12; 13]

повинна використовувати бюджетні ресурси, що доповнюють матеріальні витрати господарств, які функціонують у галузях рослинництва і тваринництва. Це доповнення повинно реалізуватися на основі цінової підтримки виробничого підприємництва, надання прямих виплат підприємницьким структурам, їх пільгового кредитування та застосування інших економічних інструментів. З метою мінімізації доданої вартості продовольчих товарів органи влади повинні здійснювати заміщення частини трансакційних витрат аграрних товаровиробників. За допомогою надання їм комплексу інфор-

маційних, консультаційних, дослідницьких, освітніх і екологічних послуг держава повинна розвивати потенціал саморегулювання аграрних підприємств.

Сформований нині перебік у бік розвитку великих і надвеликих інтегрованих формувань холдингового типу, які володіють величезними масивами земельних угідь, може призвести, на нашу думку, до негативних соціально-економічних наслідків. Тому трансформація організаційно-правових форм в аграрному виробництві повинна бути спрямована на досягнення оптимального співвідношення між великими, середніми й малими

формами господарювання. Водночас необхідно сприяти перетворенню кооперативної форми в один із провідних секторів аграрної економіки. З цією метою має бути:

– розроблення і прийняття в новій редакції Закон України про кооперацію в аграрному секторі, який передбачатиме створення вертикально інтегрованих кооперативних формувань;

– застосування у найближчі десять років більш сприятливих соціально-економічних умов для розвитку кооперативного сектору аграрної економіки, включаючи оподаткування, страхування, кредитування та інше;

– формування вертикально-інтегрованих кооперативних об'єднань, включаючи створення національних кооперативних структур;

– надання пріоритету територіальним принципам формування кооперативних організацій, що включає можливість участі в них інших не сільськогосподарських суб'єктів господарювання, які визнають основні умови та принципи кооперативної діяльності;

– підготовка і підвищення кваліфікації на базі вищих і середніх навчальних закладів, науково-дослідних установ, фахівців для кооперативної діяльності, розроблення наукових рекомендацій щодо її здійснення та вдосконалення.

До основних напрямів у сфері інституційних перетворень слід віднести:

– надання нового імпульсу ролі галузевих і функціональних спілок (асоціацій) у розвитку аграрного виробництва;

– формування інтегрованих територіальних аграрних кластерів;

– впорядкування формування та регулювання розвитку агропромислових «холдингів» із метою підтримки конкурентного середовища на продовольчому ринку країни;

– стимулювання створення та розвитку інститутів інноваційного зростання: центрів трансферу технологій, ефективної інформаційно-консультаційної служби, центрів колективного користування тощо.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, необхідно продовжити роботу з удосконалення державного управління аграрним виробництвом на всіх рівнях. У зв'язку з цим необхідно розглянути питання про вертикаль державного управління в аграрному секторі економіки, насамперед із реалізації державних програм, за чіткого розмежування управлінських функцій із регіонами. Поряд із цим необхідно розширити повноваження профільного Міністерства, в тому числі шляхом передачі йому від інших міністерств і відомств функцій, які належать до аграрного виробництва. Надання більших прав реорганізованому Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, включаючи сферу фінансів, повинно йти з одночасним підвищенням

його відповідальності за розвиток аграрного сектору економіки. Загалом із метою надання інституційним перетворенням системного характеру слід розробити схему управління аграрним виробництвом та суб'єктами цієї галузі реорганізованим Міністерством.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрийчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства. *Економіка АПК*. 2013. №1. С. 3–5.

2. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: монографія / за ред. В.Ю. Уркевича та М.В. Шульги. Харків, 2014. 276 с.

3. Губені Ю.Е. Стратегічні напрямки розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2006. № 11. С. 18–27.

4. Гудзинський О.Д. Менеджмент у системі агробізнесу. Київ : Урожай, 1994. 240 с.

5. Дем'яненко С.І. Аграрний менеджмент : підручник. Київ : КНЕУ, 2018. 520 с.

6. Завадський Й.С. Менеджмент. Т. 1. Київ : Українофінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 544 с.

7. Макаренко П.М., Мельник Л.Л. Економічний потенціал різних форм аграрних господарств. *Економіка АПК*. 2011. № 7. С. 89–97.

8. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Інститути та інституції у розвитку аграрної сфери економіки. *Економіка АПК*. 2011. № 7. С. 169–177.

9. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 37–49.

10. Онєгіна В.М. Інституційна основа аграрної політики: українські реалії й досвід США та ЄС. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 19–20.

11. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. К.: ННЦ ІАЕ, 2012. 218 с.

12. Саблук П.Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні. *Економіка АПК*, 2004. №12. С.3–15.

13. Черевко Г.В. Державне регулювання економіки АПК: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 339 с.

REFERENCES:

1. Andriychuk V.Gh.(2013) Aghropromyslovi formuvannja novogho typu v konteksti strateghiji rozvytku vitchyznjanogho sil'skoghogo ghospodarstva [Agroindustrial formation of a new type in the context of the strategy of development of domestic agriculture] *Ekonomika APK*. no. 1. pp. 3–15.

2. Urkevych, V.Yu. Shul'ha, M.V. (2014) Derzhavna ahrarna polityka Ukrainy: problemy pravovoho zabezpechennia: monohrafiia [Public agricultural policy of Ukraine: problems of legal support], Kharkiv, Ukraine.

3. Gubeni Yu.E. (2006), Strategichni napryamki rozvitku sil'skogo gospodarstva Ukraini [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine]. *Ekonomika APK*. no. 11. pp. 18–27.

4. Hudzynskiy, O.D. (1994). Menedzhment u systemi ahrobiznesu [Management in the system of agribusiness]. Kyiv: Urozhai.
5. Demianenko, S.I. (2018). Ahrarnyi menedzhment: pidruchnyk [Agricultural management: textbook]. Kyiv: KNEU.
6. Zavadskiy, Y.S. (1997). Menedzhment. T1 [Management. Vol. 1]. Kyiv: Ukraino-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu.
7. Makarenko, P.M. & Melnyk, L.L. (2011). Ekonomichnyi potentsial riznykh form ahrarnykh hospodarstv [Economic potential of different forms of agrarian farms]. *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 89–97.
8. Malik M.J., Shpykuljak O.Gh. (2011) Instytuty ta instytuciji u rozvytku aghrarnoji sfery ekonomiky [Institutes and institutes are in development of agrarian sphere of economy]. *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 169–177.
9. Mesel-Veseliak V.Ya., Fedorov M.M. (2016) Stratehichni napriamy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Strategic directions of development of the agrarian sector of the Ukrainian economy]. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 37–49.
10. Oniehina, V.M. (2016). Instytutsiina osnova ahrarnoi polityky: ukraïnski realii y dosvid SSHa ta YeS [Institutional framework of agrarian policy: Ukrainian realities and experience of the USA and the EU]. *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 19–20.
11. Lupenko Yu.O., Mesel-Veseliak V.Ya. (2012) Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku [Strategic directions of agricultural development of Ukraine for the period till 2020]. Kyiv: NNTs IAE.
12. Sabluk, P.T. (2004), Osnovni napryamy rozroblennya stratehiyi rozvytku ahropromyslovoho kompleksu v Ukrayini [Main directions of development of agro-industrial complex in Ukraine], *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 3–15.
13. Cherevko, H. V. (2006) Derzhavne rehuliuвання ekonomiky APK [Public regulation of the economy of agroindustrial complex], *Znannia*, Kyiv, Ukraine.

Zoria Oleksii Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance and Credit
Poltava State Agrarian Academy**STATE REGULATION AND ECONOMIC SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT
OF AGRARIAN ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS**

The purpose of the article. The formation and development of the institutional structure of agricultural production in Ukraine and foreign countries is provided by economic methods and instruments of state regulation that stimulate entrepreneurial activity in agriculture. At the same time, authorities empowered with authority use non-economic methods of influencing the behavior of agrarian business entities. At the same time, world practice shows that the development of entrepreneurship in the agricultural sector is accelerated if the government uses available tools to reduce the value and added value of food products. At the same time, the traditional practice of insufficient support for industrial and commercial entrepreneurship, due to the imperfect legal framework and superficial study of the state of production and commercial activity in agricultural production, does not allow to reduce the total costs of agricultural producers. This is manifested in the fact that the state regulatory instruments used in our country's agribusiness system do not yet provide the necessary level of open market space, which should be mastered by commercial farms.

The paper elaborates and substantiates the theoretical and methodological foundations of the formation of mechanisms and instruments of state regulation and economic support for the development of agricultural enterprises in the context of institutional transformations.

Methodology. In the course of the research, scientific methods were used that took into account the laws and regularities of economic theory, agrarian economics, agrarian management, the dialectical and historical approach to scientific knowledge.

Results. It is established that in the system of agrarian entrepreneurship civilizational forms of state regulation are targeted and are implemented on the basis of purchasing and commodity interventions, formation of state and regional food funds, crediting of trade operations, differentiation of taxation of business entities and other instruments.

The current bias towards the development of large and super large integrated formations of holding type, which possess vast tracts of land, can, in our opinion, lead to negative socio-economic consequences. Therefore, the transformation of legal forms in agricultural production must be aimed at achieving the optimal ratio between large, medium and small forms of business. At the same time, it is necessary to promote the transformation of the cooperative form into one of the leading sectors of the agrarian economy.

The following main directions of institutional transformations in the sphere of management of agrarian entrepreneurship are offered: giving new impulse to the role of branch and functional unions (associations); formation of integrated territorial agrarian clusters; streamlining the formation and regulation of development of agro-industrial holdings; stimulating the creation and development of innovative growth institutes (technology transfer centers, efficient information and advisory services, collective centers) and more.

Practical implications. The practical significance of the research is that its scientific and theoretical results, practical proposals, conclusions and generalizations formulate a scientific basis for solving problems that arise during the effective development of agrarian enterprises in institutional transformations.

Value/originality. The implementation of the proposed measures contributes to improving the efficiency of the functioning of agrarian enterprises that carry out production gross production and guarantee the safe security of Ukraine.